

Н.В. Ткаленко, В.Г. Маргасова

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

В статті розкрито сутність основних напрямів транскордонного співробітництва України. Визначено роль фінансової безпеки в програмах транскордонного співробітництва.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, євроінтеграція, фінансова безпека, економічна безпека, ефективність.

Н.В. Ткаленко, В.Г. Маргасова

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРОГРАММ РАЗВИТИЯ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ

В статье раскрыта сущность основных направлений трансграничного сотрудничества Украины. Определена роль финансовой безопасности в программах трансграничного сотрудничества.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, евроинтеграция, финансовая безопасность, экономическая безопасность, эффективность.

N.V. Tkalenko, V.G. Marhasova

CONCEPTUAL BASIS OF FINANCIAL SECURITY OF CROSS-BORDER COOPERATION PROGRAMME OF UKRAINE

The essence of the main directions of cross-border cooperation was analyzed in the article. The role of financial security in cross-border cooperation programs was defined.

Keywords: cross-border cooperation, euro integration, financial security, economic security, efficiency.

Постановка проблеми. Тривалий кризовий стан економіки, непослідовність дій у проведенні радикальних економічних реформ, загальна неефективність процесу соціально-економічних трансформацій в Україні призвели до значних економічних і соціальних втрат у суспільстві та державі.

Негативні економічні наслідки економічних реформ перетворились у вагомі загрози національній безпеці країни у всіх її сферах, особливо в економічній та соціальній. Насамперед об'єктивною необхідністю є зосередження досліджень на окремих складниках економічної безпеки, зокрема фінансовій, з метою забезпечення системності у вирішенні проблем національної безпеки, а саме на програмах розвитку транскордонного співробітництва України.

Сучасні міжнародні відносини характеризуються інтенсивними інтеграційними процесами, серед яких важливу роль відіграє транскордонне, регіональне та міжрегіональне співробітництво. Транскордонне співробітництво, як елемент державної політики, сьогодні займає достатньо важливе місце, як в системі пріоритетів соціально-економічного розвитку, так і в напрямку європейської інтеграції України. Завдяки вигідному геополітичному положенню Україна має великі потенційні можливості щодо його розвитку, оскільки 19 з 25 регіонів держави є прикордонними, а зовнішній кордон є найдовшим серед європейських країн. Україна має значні потенційні можливості щодо розвитку транскордонного співробітництва, маючи 1390 кілометрів сухопутного кордону з країнами ЄС. Особливістю транскордонного співробітництва України є те, що воно відбувається не тільки на кордонах України з країнами ЄС, а і на кордонах з країнами, що не входять до складу ЄС – Росією, Білорусією та Молдовою.

Транскордонне співробітництво - це спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Метою транскордонного співробітництва є розвиток соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв'язків

між суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва на основі таких принципів:

- повага до державного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів держав;
- урахування під час укладення угод про транскордонне співробітництво повноважень суб'єктів та прав учасників транскордонного співробітництва;
- узгоджене усунення політичних, економічних, правових, адміністративних та інших перешкод для взаємної співпраці.

Суб'єктами транскордонного співробітництва можуть бути територіальні громади, їх представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють з територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством та угодами про транскордонне співробітництво.

Специфіка функціонування транскордонного регіону полягає у тому, що для забезпечення його цілісності як територіальної системи необхідна координація діяльності окремих прикордонних територій, яка забезпечується через транскордонне співробітництво. Транскордонне співробітництво стало чинником, який сприяє соціальній рівності та суспільному діалогу, інструментом для розвитку всіх секторів прикордонної місцевої та регіональної влади в Європі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи оцінки та управління фінансовою безпекою, а також широке коло інших питань, пов'язаних з цією проблемою, знайшли своє відображення в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них – Л.І. Абалкіна [4], О.І. Барановський [5], В.М. Геєць [10], М.М. Єрмошенко [8], А.І. Сухоруков [15], В.Т. Шлемко [16].

Проведений аналіз результатів наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних фахівців та практики державного управління програм транскордонного співробітництва, дозволяє зробити висновок, що теоретична

база концептуальних основ фінансової безпеки в цьому напрямку має на сьогодні все ще недостатній ступінь розробленості.

Метою статті є розробка концептуальних основ фінансової безпеки програм розвитку транскордонного співробітництва, обґрунтування нормативно-правового та організаційно-управлінського її забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека є основною умовою здатності економічної системи України здійснювати самостійну фінансову політику згідно зі своїми національними інтересами. Сутність фінансової безпеки можна визначити як стан її економіки, при якому забезпечується формування державних фінансових потоків в обсягах, необхідних для виконання державних завдань і функцій.

У контексті забезпечення фінансової безпеки країни, регіонів транскордонне співробітництво набуває специфічного значення, оскільки рівень безпеки впливає на інтенсивність ділових відносин між прикордонними територіями. Так, при наявності численних загроз потенційні партнери, інвестори не бажають співпрацювати з підприємцями депресивного регіону, оскільки бояться піддати власний бізнес великим ризикам. Високий рівень фінансової безпеки навпаки сприяє налагодженню зовнішньоекономічних ділових контактів. З іншого боку, інтенсивність транскордонного співробітництва може мати негативний вплив на стан фінансової безпеки регіону. Характер цього впливу залежить від функціональних зв'язків між індикаторами фінансової безпеки і рівнем розвитку транскордонного співробітництва, а також від економічної політики в межах кожного співпрацюючого регіону.

Розвиток транскордонного співробітництва було передбачено у 2000 році Програмою інтеграції України до ЄС [9] та у 2002 році віднесено до пріоритетних видів діяльності України та ЄС під час проведення засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС [9].

Правовою основою транскордонного співробітництва є Конституція України [1], міжнародні договори України, що регулюють відносини у цій сфері, Закон України «Про транскордонне співробітництво» [3] та інші нормативно-правові акти. Питання транскордонного співробітництва регулюється Європейською рамковою конвенцією про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або органами влади 1980 року (ETS № 106) [11], Додатковим протоколом до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами і властями 1995 року (ETS № 159) [11] та Протоколом № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва 1998 року (ETS № 169) [11]. Україна приєдналася до цих міжнародних договорів.

Транскордонне співробітництво визначено пріоритетним напрямом розвитку регіональної політики Європейського Союзу до 2013 року. В Україні транскордонне співробітництво є одночасно інструментом розвитку прикордонних територій та чинником реалізації її євроінтеграційних прагнень, що відображено у Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 року [6] та Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки [6].

Транскордонне та міжрегіональне співробітництво здійснюється за різноманітними програмами та передбачає велику кількість заходів, які здійснюються державами-партнерами та залежать, здебільшого, від тих цілей, які вони прагнуть досягти.

Транскордонне співробітництво України та Європейського Союзу (через його держави-члени) відбувається у таких формах:

1. Діяльність єврорегіонів;
2. Дія програм сусідства;
3. Діяльність міжнародних регіональних організацій та асоціацій;
4. Міжрегіональна співпраця (угоди про транскордонне співробітництво);

5. Програми прикордонного співробітництва в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства (з 2007 року).

Україна активно бере участь у діяльності регіональних міжнародних організацій та асоціацій. Зокрема регіони України залучені до роботи таких об'єднань: Асамблея європейських регіонів, Конгрес Регіональних та Місцевих влад Європи, Асоціація європейських прикордонних регіонів, Конференція приморських регіонів Європи та інші.

Крім того, Київ та Київська область стали Європейським регіоном 2005 року після підписання офіційної Угоди про визнання цього міста – столиці України - Європейським регіоном року. Також Київ претендував на звання культурної столиці Європи у 2010 році

Налагоджуються контакти на державному рівні та на рівні органів місцевого самоврядування з Комітетом регіонів Євросоюзу, відповідними структурами Ради Європи та ЄС, Асоціацією європейських прикордонних регіонів (AEBR), Радою європейських муніципалітетів та регіонів (CEMR), Конференцією периферійних морських регіонів Європи (CPMR), об'єднанням найбільших європейських міст (EUROCITIES).

На сьогоднішній день переважна кількість областей України має укладені угоди про співпрацю з сусідніми територіями суміжних країн, а також угоди про співпрацю з регіональними органами влади багатьох держав світу. Кількість таких угод коливається від однієї (Херсонська область) до 49 (Харківська область).

Починаючи з 2007 року, на заміну таких програм як Tacis, Meda та інших, з метою підтримки виконання планів дій, введено в дію Європейський інструмент сусідства та партнерства (ENPI), дія якого поширюватиметься на всі без виключення країни-партнери в рамках Європейської політики сусідства [9]. Головною метою його впровадження є спрощення існуючих процедур надання технічної допомоги та підвищення її загальної ефективності.

Головною метою нового фінансового інструменту є підтримка та розвиток безпосередніх стосунків між сусідніми країнами та поглиблення взаєморозуміння між їхніми громадянами. Основні напрямки впровадження проектів - інституційна співпраця в галузі освіти, культури, науки, соціально-економічній сфері, підтримка громадянського суспільства та місцевих громад.

Значну частину фінансової допомоги, передбаченої Європейським інструментом сусідства та партнерства, планується спрямувати на потреби транскордонного співробітництва (так званий компонент прикордонного співробітництва в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства – ENPI-CBC (cross-border cooperation)).

В рамках ENPI існуючі програми сусідства зазнають деяких змін. Зокрема, вони будуть трансформовані в програми прикордонного співробітництва. Так, програма сусідства „Угорщина-Словаччина-Україна” буде трансформована у програму прикордонного співробітництва „Україна-Угорщина-Словаччина-Румунія”, двосторонній формат співробітництва між Україною та Румунією буде трансформовано у тристоронній (Україна, Румунія та Молдова), а програма сусідства „Україна-Польща-Білорусь” залишиться в тому ж складі. Крім того, очікується поява нової програми – „Чорне море”, в рамках якої братимуть участь всі держави чорноморського басейну.

З метою впровадження зазначених програм прикордонного співробітництва в рамках ENPI на разі ведеться активна робота. Зокрема сформовані робочі групи та проводяться зустрічі Спеціальних спільних груп з розробки даних програм. До їх складу входять представники Міністерства економіки України, Міністерства закордонних справ України та представники місцевих органів влади.

На сьогодні робота з розробки спільних програмних документів згаданих вище програм прикордонного співробітництва в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства (ППС ЄІСП) знаходиться на

завершальному етапі. Передбачається, що програмні документи будуть схвалені Європейською Комісією наприкінці поточного року.

Видатки на реалізацію проектів (програм) транскордонного співробітництва здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів на відповідний рік, а також інших джерел, не заборонених законом. Для спільного фінансування проектів (програм) транскордонного співробітництва може використовуватися міжнародна технічна допомога, кредитні ресурси міжнародних фінансових організацій згідно із законодавством України.

Аналізуючи стан розвитку транскордонного співробітництва в Україні можна сказати, що на даний момент цей процес знаходиться на стадії становлення.

Суттєвим недоліком в інституційному забезпеченні транскордонного співробітництва є його недостатній розвиток на рівні районів та громад. Досвід країн Європи свідчить, що провідниками такої співпраці виступають саме місцеві органи влади та самоврядування, їх асоціації, громадські організації, підприємницькі структури. Тому надалі учасниками транскордонного співробітництва повинні стати не тільки, і не стільки обласна державна адміністрація, скільки місцеві органи самоврядування, громадські організації, агенції регіонального розвитку, інформаційні центри та інші неурядові організації. В області поки що не створено жодного центру чи агенції.

Для подальшого розвитку транскордонного співробітництва та використання можливостей, які виникають із введенням нових програм прикордонного співробітництва, як центральним, так і місцевим органам державної влади України необхідно здійснити ряд заходів:

- активізувати діалог між Міністерством закордонних справ України та МЗС країн ЄС-сусідів України у напрямі надання транскордонного співробітництва особливого статусу в політиці партнерства України з ЄС. Це стосується насамперед створення паритетного візового режиму для українських

та іноземних учасників транскордонного співробітництва. Оскільки реалізація спеціальних програм, спрямованих на розвиток інфраструктури прикордонних територій, навчально-освітніх проектів потребують частих візитів закордон з метою обміну досвідом та ін.;

- підвищувати рівень розвиненості комунікаційної інфраструктури (доступ учасників транскордонного співробітництва до ресурсу телефонних та Інтернет-комунікацій ще є досить низьким);

- підвищувати ефективність використання транзитного потенціалу західних областей будівництва нових і реконструкцію існуючих пунктів–України шляхом пропуску, розширювати та модернізувати швидкісні та об'їзні дороги, залізничні колії;

- збільшити повноваження місцевих органів влади та місцевого самоврядування, надання більшої самостійності у вирішенні спільних з регіонами сусідніх держав завдань регіонального та місцевого розвитку (зокрема, це стосується формування місцевих бюджетів та їх використання);

- підвищити рівень розвитку інституційної інфраструктури транскордонного співробітництва, а також підготовки кадрів для системи транскордонного співробітництва.

Увага до розвитку транскордонних територій пояснюється їхнім інфраструктурним призначенням у системі міжнародних економічних відносин. Стратегія ефективного розвитку прикордонних регіонів, що здійснюють транскордонне співробітництво, обов'язково повинна включати аспекти забезпечення фінансової безпеки.

Основою транскордонного співробітництва є процес узгодження інтересів та договірних відносин у прикордонних регіонах з метою пошуку рішень для спільних та ідентичних проблем. Транскордонне співробітництво спрямоване на подолання негативних аспектів існування кордонів та наслідків, які виникли на прикордонних територіях через їх розміщення, і має метою покращання умов життя населення. До головних цілей такої співпраці відносяться:

подолання існуючих стереотипів та упереджень; усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми народами; створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури з формуванням спільних органів, господарюючих суб'єктів, асоціацій тощо.

Транскордонне співробітництво сприяє розширенню національних законодавчих рамок у отриманні благ з транскордонних ринків і формалізує відносини у регіоні, залучаючи, крім громадян, і інші суб'єкти господарювання та установи. Тобто система забезпечення життєдіяльності населення прикордонного регіону виходить за національні межі. Складність полягає у тому, що прикордонна торгівля здійснюється без офіційного оформлення документів, і в Україні слід запровадити транскордонну статистику, яка дозволить змодельювати процеси, що відбуваються.

Здійснення транскордонного співробітництва тісно пов'язане із фінансовою безпекою регіонів і держави, що вимагає аналізу та оцінки індикаторів фінансової безпеки, які характеризують соціально-економічне становище прикордонної території з позиції її економічних інтересів. Особливо чітко зв'язок між транскордонним співробітництвом та рівнем фінансової безпеки простежується у прикордонних областях.

Відповідність принципам регіональної політики ЄС має на меті реалізацію визначених шести пріоритетних напрямів регіональної політики ЄС, виокремлення яких служить концентрації фінансованих ресурсів транскордонного співробітництва та їх ефективному використанню. Перший напрям – це сприяння структурній перебудові та розвитку депресивних регіонів. Цей напрям співробітництва стосується лише тих регіонів, де рівень ВВП на душу населення протягом трьох років був нижчим за 75% від середнього по ЄС; на його частку припадає 67,6% фінансування. Другий напрям пов'язаний із наданням фінансових ресурсів регіонам, де спостерігається стагнація промисловості (11,1 % фінансування). Третій і четвертий напрями є близькими за сферою дії, тому їх фінансування об'єднано і

воно становить 10,9%. Третій напрям полягає у боротьбі з тривалим безробіттям та підтримкою ініціатив зайнятості; четвертий – це адаптація підприємців, робітників у промисловості та виробничій сфері до системних змін, які загрожують безробіттям. Із загального обсягу фінансування 9,9% припадає на розвиток сільськогосподарських територій та прискорення структурної перебудови сільського господарства, 0,5% відводиться на допомогу територіям із низькою щільністю населення. Розвиток цих напрямів транскордонного співробітництва доцільно розвивати і в нашій країні, зокрема в її західних регіонах [2].

Висновки. Фінансова безпека програм розвитку транскордонного співробітництва України повинна містити орієнтири та цілі системи державного управління з можливостями кількісного виміру її рівня, а також обумовлювати механізми забезпечення економічної безпеки України. Визначення фінансової безпеки повинно враховувати вимоги чинної системи національної безпеки України, бути органічно вбудованою підсистемою, бути стислим і ємним.

Вирішення складних завдань сучасного державотворення потребує врахування світового досвіду розв'язання проблем забезпечення фінансової безпеки програм транскордонного співробітництва, переймання з нього позитивних елементів та попередження негативних.

Узагальнений аналіз досвіду щодо розв'язання проблем економічної безпеки США, країн Центральної та Східної Європи, а також держав СНД свідчить, що найбільш розвинені держави світу будують власну стратегію забезпечення фінансової безпеки на основі отримання економічних переваг шляхом значного впливу на інші країни. Для забезпечення глобального лідерства використовується весь комплекс політичних, військових, економічних і політичних важелів. Глобальні держави-лідери приділяють більшу увагу зовнішнім аспектам економічної безпеки. Досвід країн Центральної і Східної Європи базується на орієнтації процесу забезпечення

економічної безпеки через проведення радикальних економічних реформ, тісну інтеграцію у світові та європейські системи безпеки, приєднання до економічних і політичних союзів та організацій. Для країн-членів СНД характерне відокремлення економічної складової серед сфер національної безпеки, підвищена увага приділяється внутрішнім чинникам економічних небезпек та чіткій систематизації за сферами національної безпеки.

Світовий досвід розв'язання проблем фінансової безпеки транскордонного співробітництва переконливо свідчить про необхідність удосконалення концептуального забезпечення фінансової безпеки у зовнішньоекономічній сфері України, використання позитивних ознак глобалізації для цілей суспільного розвитку держави та пріоритетності забезпечення національних економічних інтересів при формуванні зовнішньої та внутрішньої політики.

Визначальний вплив на розвиток транскордонного співробітництва та рівень фінансової безпеки держави має інноваційна складова. Інноваційний потенціал України та її прикордонних територій за багатьма параметрами відповідає рівню розвинених країн (наявність висококваліфікованої робочої сили, широкої мережі навчальних, наукових і науково-технічних закладів). Саме тому видається доцільним формування інноваційно-інвестиційної моделі транскордонного співробітництва, пріоритетами повинні стати:

- концентрація ресурсів прикордонних територій на проведенні фундаментальних і прикладних досліджень за напрямками, з яких є наявний науковий, технологічний, виробничий потенціал;
- запровадження програмно-цільового підходу до інноваційної транскордонної діяльності;
- розширення участі малого і середнього бізнесу в інноваційно-інвестиційній співпраці;
- створення нових та удосконалення діючих організаційних форм інноваційно-інвестиційного розвитку прикордонних територій.

Розвиток транскордонного співробітництва прикордонних регіонів потребує розробки відповідної законодавчої бази та формування організаційного, фінансового та інформаційного забезпечення, а також підготовки кадрів для здійснення транскордонної співпраці в інтересах країни і регіонів. Відповідно, механізм транскордонного співробітництва на регіональному рівні повинен передбачати такі заходи інституційного та організаційно-економічного характеру:

- створення змішаних комісій з представників відповідних підрозділів регіональних органів влади та експертів для обґрунтування пріоритетних напрямків співпраці;
- координацію роботи міжрегіональних комісій з відповідними міжурядовими комісіями;
- створення робочих експертних груп за сферами діяльності для розробки спільних програм;
- організацію широкої пропагандистської компанії міжрегіональної співпраці;
- передбачення бюджетного фінансування для здійснення міжрегіональної діяльності;
- залучення коштів міжнародних організацій та програм технічної допомоги, структурних фондів ЄС;
- організацію роботи зацікавлених суб'єктів господарювання в реалізації конкретних проектів спільних програм за умови всебічної і солідарної участі регіональних органів влади.

Реалізація подібних заходів суттєво сприятиме подальшому розвитку транскордонного співробітництва, зміцненню економічної безпеки держави і створенню необхідних соціально-економічних та організаційних умов для досягнення комплексного, сталого розвитку прикордонних регіонів в умовах європейської інтеграції України.

Література:

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. –С. 141.
2. Європейська Рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (ETS No106) – Мадрид, 21 травня 1980 р. European Outline Convention on trans-frontier co-operation between territorial communities or authorities from Madrid, 21.05.1980. //zakon.rada.gov.ua.
3. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV. //zakon.rada.gov.ua.
4. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение /Абалкин Л.И. // Вопросы экономики. - 1995. - №1. - С.127-134.
5. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): [монографія] – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с. – Бібліогр.: с. 712-733.
6. Вдовенко С.М. Україна-Білорусь: взаємовідносини на перехрестях перемін/ С.М. Вдовенко. – Чернігів: Чернігів. держ. ін-т. екон. і управ., 2010. - 448с.
7. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000 – 864 с.
8. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення/ М.М. Єрмошенко. - К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2001. - 309 с.
9. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. Інститут регіональних досліджень. – Львів: ІРД НАН України, 2003 – 222 с.
10. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В.М.Геєць, М.О.Кизим, Т.С.Клебанова, О.І. Черняк та ін.; За ред. В.М.Геєця. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2006. – 240 с. – Бібліогр.: с. 209-217.
11. Оцінка процесів інтеграції України в ЄС і НАТО: наук.-інформ. зб. [серія: дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України]; в.18 – К.: Євроатлантикінформ, 2006. – 220с.
12. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / [Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін.]; за ред. канд. екон. наук Ю.В. Кіндзерського; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К.,2009. – 928 с.: табл. рис.
13. Сорока П.М. Економічні та фінансові ризики: Навч. посіб. для дистанційного навчання / П.М. Сорока, Б.П. Сорока – К.: Університет “Україна”, 2006. – 266 с.
14. Стратегія і тактика науково-технологічної політики: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи України: наук.-інформ. зб. [серія: дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України]; в.34 – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 220с.
15. Сухоруков А.І., Ладюк О.Д. Фінансова безпека держави: Навч. посібник. / А.І., Сухоруков, О.Д. Ладюк– К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 192 с. – Бібліогр.: с. 115-119.
16. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] - К.: НІСД, 1997. – 144 с.